

accumulative memory.

At the same time, the establishment or stabilization of identity, which can be defined as political/national from a certain time, is by and large a factor in the formation and existence of both legal tradition and cultural memory. Moreover, the sustainability or duration of the existence of certain elements of cultural memory depends on the degree of its integration into traditions and how much the latter corresponds to the cultural needs of the community

And the legal tradition and cultural memory can be interpreted as a special symbolic form of the transfer of cultural meanings and correlate with the notion of mentality that can be defined as the historically formed measure of the intellectual energy of a certain society, the corresponding emotional atmosphere and the psychological framework of culture, the spectrum of life positions and behavioral guidance, which Socium prefers.

The Ukrainian legal tradition can be defined as an invariant, on the basis of which consist in varying degrees of co-ordinated, mostly materialized, expressions of legal consciousness, legal mentality, legal understanding, legal culture within a certain legal space, due to the plurality of society, ethnic, religious, regional variegatedness, which eventually provides its manifestations of a synthetic nature.

Important in the study of legal tradition appear to be the concept of the canon proposed by J. Assaman, on the basis of which the concept of legal canon is proposed.

Key words: *Ukrainian legal tradition, cultural memory, identity, values, legal canon.*

УДК 340.130

О. О. САМОЙЛЕНКО,
кандидат юридичних наук

ПОВНЕ ЗІБРАННЯ ЗАКОНІВ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ЯК ЗРАЗОК КЛАСИЧНОЇ ІНКОРПОРАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА

Стаття присвячена унікальній інкорпорації законодавства – Повному зібранню законів Російської імперії. Проаналізовано основні причини створення Зібрання. Зібрання сприяло становленню правової системи Росії і мало значний вплив на розвиток юриспруденції. Розкриваються як досягнення, так і недоліки Зібрання.

Ключові слова: *Повне зібрання законів Російської імперії, систематизація законодавства, інкорпорація, М. М. Сперанський, закон.*

Самойленко Е. А. Полное собрание законов Российской империи как образец классической инкорпорации законодательства

Статья посвящена уникальной инкорпорации законодательства – Полному собранию законов Российской империи. Проанализированы основные причины создания Собрания. Собрание способствовало становлению правовой системы России и оказало значительное влияние на развитие юриспруденции. Раскрываются как достижения, так и недостатки Собрания.

Ключевые слова: *Полное собрание законов Российской империи, систематизация законодательства, инкорпорация, М. М. Сперанский, закон.*

Samoilenko O. O. A complete collection of laws of the Russian Empire as an example of the classic incorporation of legislation

The article is devoted to the unique incorporation of legislation – the Complete Collection of Laws of the Russian Empire. The main reasons for the creation of the Collection are analyzed.

The complete collection of laws of the Russian Empire contributed to the formation of the legal system of Russia and had a significant influence on the development of jurisprudence. Both achievements and disadvantages of the Collection are revealed.

Key words: *Complete Collection of Laws of the Russian Empire, systematization of legislation, incorporation, M. M. Speransky, the law.*

Повне зібрання законів Російської імперії можна сміливо назвати монументальним пам'ятником російського права. Це унікальна інкорпорація законодавства, що не мала нічого подібного ні до, ні після цього, ні в Росії, ні в інших країнах. На початку XIX століття зростала необхідність в систематизації права, яка пов'язувалася передусім з розвитком капіталістичних відносин і зміною соціально-економічних умов у державі, що своєю чергою вимагало удосконалення норм права, які б відбивали його розвиток. Існувала велика кількість джерел, які мали різне походження, різну форму і різнились змістом та історичним значенням. Крім того, було відсутнє чітке розмежування понять «закон» і «підзаконний акт», хоча відповідні спроби й робилися. Кількість нормативно-правового матеріалу з кожним роком дедалі зростала, а самі закони неможливо було вирізнити з маси правових актів¹. Через суперечності між законами та підзаконними актами збільшилось свавілля нижчих органів влади, а так само розбіжність законодавчих актів із справжніми потребами держави.

До XIX століття останньою систематизацією російського законодавства було видання Соборного Уложення 1649 року. Що цікаво, воно було вперше в практиці російського законодавства віддруковано і розіслано на місця. Згодом неодноразово здійснювалися спроби систематизації законодавства, створювалися кодифікаційні комісії, але кожного разу безрезультатно. Майже за 180 років нагромадилася величезна кількість законодавчого матеріалу, який обчислювався багатьма десятками тисяч актів. Більшість з них мали казуїстичний характер, через що важко було знайти загальні принципи для вирішення певних категорій справ. Весь законодавчий матеріал був несистематизований, безладно розсіяний у рукописних архівних збірках. Він був неозорий і недоступний для виконавців і населення. Все це призводило до повільності прийняття рішень, до хабарництва та невдоволення всіх верств суспільства.

Прийшовши до влади, Микола I в січні 1826 року створив II відділення царської канцелярії на чолі з дійсним статським радником М. А. Балугьянським, якому доручив якнайскоріше провести впорядкування чинного законодавства². До цього часу вже працювало десять кодифікаційних комісій, однак робота їх була безплідна, поки до складу нової комісії не увійшов видатний юрист М. М. Сперанський. Насамперед він склав кілька записок³, в яких робив огляд кодифікації законів і причин невдач попередніх кодифікаційних комісій, а також виклав свої пропозиції щодо способів упорядкування законодавства. Сперанський вважав головною невдачею попередніх кодифікаційних комісій відсутність Повного зібрання законів. Він був переконаний, що вдосконалити закони неможливо без точних і достовірних їх зводів, а зводів не можна скласти без повного і виправленого їх тексту. Тому необхідність Повного зібрання законів Сперанський обґрунтовував насамперед тим, що без нього неможливо скласти Звід законів.

На завершення робіт із систематизації законодавства Михайло Михайлович відводив три роки. Він склав «Наставление о порядке трудов Отделения», а

також написав масу маленьких заміток для співробітників другого відділення, які не володіли належними юридичними знаннями.

За планом М. М. Сперанського, в Повне зібрання законів Російської імперії мало увійти все російське законодавство за період від видання Соборного Укладення 1649 року і до 12 грудня 1825 року – дня видання Маніфесту про сходження на престол Миколи I. Сперанський вважав Укладення 1649 року єдиним коренем російських законів, оскільки ще при виданні Укладення всі закони і укази, що передували йому, були оголошені недійсними.

Для роботи над Зібранням і Зводом у II відділенні царської канцелярії був заснований штат спеціальних чиновників. До роботи Михайло Михайлович залучив найбільш досвідчених і освічених людей: професорів Царського ліцею О. П. Куніцина, В. Є. Клокова, К. І. Арсен'єва, М. Г. Плісова, випускників ліцею Д. Н. Замятіна, М. А. Корфа, А. Д. Іллічівського та випускників Московського університету⁴. Всього у другому відділенні значилося 22 чиновники, у тому числі 6 старших чиновників, 7 старших помічників, 4 молодших чиновники і 5 працівників архівів і бібліотек. Так само при відділенні була створена спеціальна друкарня.

Треба відзначити, що в такі стислі терміни була проведена величезна робота щодо відшукування і звірення окремих законодавчих пам'яток та урядових розпоряджень. Число зібраних актів досягло 53 239⁵. Весь великий правовий матеріал розташовувався по томах у хронологічному порядку, строго по днях затвердження актів (хронологічний покажчик поміщений у 41 тому Зібрання). Так само весь законодавчий матеріал був розділений за періодами царювання російських царів. Кожний акт, незалежно від форми, змісту і обсягу, друкувався під одним порядковим номером. Все Зібрання має суцільну нумерацію. У 42 томі Зібрання міститься алфавітний покажчик, розділений на дві книги від «А» до «К» і від «Л» до «Я». Це було зроблено для зручності пошуку, щоб за даним словом можна було швидко знайти потрібний закон.

У березні 1830 року закінчилася робота над Першим Повним зібранням, причому склалися одночасно і Перше і Друге Зібрання. Для цього всі тексти узаконень з 1649 по 1711 роки звірялися з їх оригіналами. Активно використовувалася реєстр колишньої кодифікаційної комісії Олександра I, в якому нараховувалося 23 433 різних указів⁶. Також використовувалися архівні фонди Разрядного, Помісного та інших приказів, які перебували в Східному архіві при Сенаті і в Архіві Колегії закордонних справ у Москві. Надалі для роботи над наступними виданнями використовувалися узаконення в Санкт-Петербурзькому архіві Урядового Сенату, в Державному архіві старих справ, в Архіві Кабінету Його Імператорської Величності і Департаменту уділів, в Архіві Головного Штабу, в Архіві Морського департаменту та інших міністерств, і їх департаментів. А оригінал Соборного Уложення 1649 року було взято із Збройової палати. Саме з ним велася зв'язка першого друкованого видання Соборного Уложення, і були виявлені серйозні розбіжності друкованого варіанту з оригіналом в трьох місцях⁷. На жаль, повних реєстрів у цих архівах не було, тому довелося провести велику роботу з їх складання, доповнення та уточнення. Це виявилось дуже важкою справою через незадовільний технічний стан самих архівів. Так само використовувалися окремі законодавчі збірники та журнали: «Санкт-Петербурзький Вісник» (1778–1781 рр.), «Санкт-Петербурзькі Сенатські відомо-

сті» (1809–1829 рр.), «Зібрання державних грамот і договорів» (1813–1827 рр.) та інші, однак і ці видання були неповними. Використовувалися законодавчі збірники приватних осіб – М. Чулкова, Ф. і А. Правікових, Л. Л. Максимовича та інших. Але всі ці збірники мали такі недоліки, як помилки в текстах актів, в датах їх видання, а також неповноту змісту. Отже, у розпорядженні органів влади була мала частина достовірних текстів численних законодавчих актів, які вважалися діючими. Це своєю чергою призводило до постійного збільшення кількості виданих законів і до посилення безладдя у законодавстві.

Структурно Перше Повне зібрання складалося з 46 томів, з них 40 томів законодавчих актів та 6 додатків (т. 41 – покажчик хронологічного реєстру; т. 42 – покажчик алфавітного реєстру; т. 43–45 – книги штатів і тарифів; т. 46 – книга креслень і рисунків)⁸.

Паралельно з Повним зібранням, згідно з указом від 30 грудня 1862 року з 1 січня 1863 року розпочалося видання особливого Зібрання узаконень і розпоряджень уряду. Воно мало видаватися в міру накопичення матеріалів у вигляді додатку до Сенатських відомостей, що виходили два рази на тиждень. Це видання, як і Повне Зібрання законів, було формою офіційної інкорпорації законодавства за хронологічним принципом. Повне Зібрання законів відрізнялося лише тим, що включало до себе нормативний матеріал і частину раніше не опублікованих актів і навіть такі, яким Сенат відмовив у оприлюдненні. А також у Повному зібранні закони містилися в порядку їх затвердження, а в Зібранні узаконень у порядку заслуховування їх у Сенаті. Але Зібрання узаконень виходило частіше, ніж Повне Зібрання, і воно мало практичніше значення, ніж Повне Зібрання. У зв'язку з цим неодноразово обговорювалося питання про недоцільність продовження видання Повного Зібрання. Так, М. М. Коркунов зазначає, що існування двох тотожних за змістом офіційних збірників законів, що видаються абсолютно самостійними і незалежними один від одного установами, створює серйозні незручності на практиці⁹. Однак така думка не дістала підтримки. Було обґрунтовано, що на відміну від Зібрання узаконень, Повне зібрання збирає воедино законодавчі та інші важливі акти державного життя і створює основу для подальшого розвитку законодавства.

Сам М. М. Сперанський дуже об'єктивно оцінював і характеризував Повне зібрання. Зокрема, в передмові до нього Михайло Михайлович відзначив як недолік неповноту змісту, а також «неправильність в тексті і в свідченні часу, коли відбулися укази»¹⁰. Причини, через які ті чи інші узаконення не включалися до складу Повного Зібрання були різними. Деякі пам'ятники законодавства були секретними, інші втратили свою силу, інші просто не були виявлені. Причину, через яку Сперанський фактично відмовився від «повного» зібрання узаконень, А. Н. Філіппов бачив, в прагненні М. М. Сперанського включити в своє видання багато історичних та історико-юридичних документів, які підходять під поняття закону з формальної точки зору. Як підмітив Філіппов, Сперанський «не був істориком російського права, для якого останнє представляє щось самодостатнє, навпаки, для Сперанського його Зібрання законів мало інтерес лише у зв'язку зі Зводом, а для Зводу його Зібрання було повним»¹¹.

Поза сумнівом Повне Зібрання законів було важливою віхою в історії російського права. Зібрання вперше відкрило перед наукою величезне багатство російського законодавства, показало наявність в ньому безлічі документальних

пам'яток, що характеризують найяскравіші моменти російської історії. Воно сприяло упорядкуванню російського законодавства. Зібрання зробило доступним для ознайомлення величезний правовий матеріал, відомий до того лише вузькому колу чиновників. Воно містило скасовані та чинні закони і тому могло служити матеріалом і керівництвом для подальшого розвитку законодавства. Насамперед воно стало підставою для створення Зводу законів Російської імперії, а також для написання великої кількості книг з історії держави і права.

1. *Градовский А. Д.* Закон и административное распоряжение по русскому праву // Сборник государственных знаний. Санкт-Петербург, 1874. Т. 1. С. 2. 2. *Юшков С. В.* История государства и права СССР. Ч 1. Москва, 1961. С. 478. 3. *Сперанский М. М.* «Краткое историческое обозрение Комиссии составления законов» и «Предложения к окончательному составлению законов» // Русская старина. 1876, т. XV. № 2. С. 4337–444. 4. *Томсинов В. А.* Создание «Полного собрания законов» и «Свода законов» Российской империи // Юридическое обозрение и юриспруденция в России в первой четверти XIX века. Москва, 2011. С. 237–278. 5. *Шебанов А. Ф.* Полное собрание законов Российской империи // Труды ВЮЗИ. Т. 14, Проблемы истории государства и права. Москва, 1970. С. 287. 6. Там же. С. 287. 7. *Томсинов В. А.* Создание «Полного собрания законов» и «Свода законов» Российской империи // Юридическое обозрение и юриспруденция в России в первой четверти XIX века. Москва, 2011. С. 251. 8. *Гончаренко В. Д.* Повне зібрання законів Російської імперії // Юридична енциклопедія. Т. 4. К. 2002. С. 588. 9. *Коркунов Н. М.* Лекции по общей теории права. Санкт-Петербург, 1907. С. 317. 10. 1-ПСЗРИ. Т. 1. С. 12. 11. *Филиппов А. Н.* К вопросу о составе первого Полного собрания законов Российской империи. Москва, 1916. С. 137–138.

Samoilenko O. O. A complete collection of laws of the Russian Empire - as an example of the classic incorporation of legislation

The article is devoted to the unique incorporation of legislation – the Complete Collection of Laws of the Russian Empire. The main reasons for the creation of the Collection are analyzed. Until the nineteenth century, the latest systematization of Russian legislation was the publication of the Sobornoye Ulozhenie of 1649. It was for the first time in the practice of Russian legislation printed in the printing house and sent to the sites. Having come to power, Nicholas I, in January 1826, created the second branch of the royal chancellery, headed by the actual State Councillor MA. Balugiansky who was instructed to carry out the ordering of the current legislation as soon as possible. Up to that time, ten codification commissions were already in operation, but their work was vain, until the outstanding commissioner M. M. Speransky became a member of a new commission. According to Speransky's plan, the First Complete Collection of the laws of the Russian Empire had to contain all Russian legislation for the period from the publication of the Sobornoye Ulozhenie of 1649 and to December 12, 1825. Structurally, the First Complete Collection consisted of 46 volumes, among them 40 volumes of legislative acts and 6 additions (v. 41 – index of chronological register; v. 42 – index of alphabetical register; v. 43–45 – books of staffs and tariffs; v. 46 – book of blueprints and drawings).

The Second Collection included Russian legislation during the reign of Nicholas I and Alexander II (December 12, 1825 to March 1, 1881), and there were 60 legislative decrees. It was also defined that all 55 volumes of the Second Collection should be published annually and should cover all the legal regulations issued in the previous year. The Second Collection consisted of 61928 acts, arranged strictly chronologically, according to the time of their approval, and it had a serial numbering of articles from the first to the last volume. On April 5,

1830, a royal rescript was issued, according to which the volumes of the Complete Collection of Laws were to be sent to higher and central state institutions and to provincial offices.

The third edition contained 33 volumes and included 40 thousand legislative acts, approved from 1881 to 1913 years. It was annually published till 1916. All the volumes of the Third Complete Collection consisted of two parts: legislative acts were published in one part, and annexes and additions in the second, and both parts contained alphabetic and chronological indexes. For the first time the huge wealth of Russian legislation was opened to science, the Collection showed a number of documentary monuments that characterize the most vivid moments of Russian history from the 17th to the first quarter of the 19th century. The Complete Collection made available for examination huge legal material, known before only by a narrow circle of officials. It contributed to the formation of the legal system, and had a significant influence on the development of jurisprudence. Both achievements and drawbacks of the Collection are revealed.

Key words: Complete Collection of Laws of the Russian Empire, systematization of legislation, incorporation, M. M. Speransky, the law.

УДК 34(091)

А. Ю. ІВАНОВА,
кандидат юридичних наук

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ОФОРМЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ 1917–1921

Розглядаються дискусійні питання конституційного оформлення української державності 1917–1921 рр. та проголошення Української Народної Республіки (УНР).

Ключові слова: федерація, автономія, суверенітет Універсали Центральної Ради, українська революція 1917–1921 рр., УНР, Українська держава, Україна.

Иванова А. Ю. Дискуссионные вопросы конституционного оформления украинской государственности 1917–1921

Рассматриваются дискуссионные вопросы конституционного оформления украинской государственности 1917–1921 гг. и провозглашения Украинской Народной Республики (УНР).

Ключевые слова: федерация, автономия, суверенитет, украинская революция 1917–1921 гг., УНР, Украинское государство, Украина.

Ivanova A. Yu. Discussion on constitutionalizing of the Ukrainian State of 1917–1921

Discussion issues of the constitutionalizing of the Ukrainian state of 1917–1921 are considered and the proclamation of the Ukrainian People's Republic (UPR).

Key words: federation, autonomy, sovereignty, Ukrainian revolution 1917–1921, UNR, Ukrainian state, Ukraine.

Головним здобутком революційного руху кінця XIX – початку XX століття стало визнання принципу рівноправності народів та права народу на самовизначення, що були покладені в основу миру після I Світової війни. Саме реалізація права українського народу на самовизначення стала основною юридичною підставою проголошення суверенітету Української Народної Республіки.